

Загальнотеоретичне розуміння державного примусу

А.А. Шевчук
аспірант,
Університет економіки
та права «КРОК»

У статті досліджено поняття та ознаки державного примусу. Доведено потребу трансформації державного примусу з урахуванням сучасних тенденцій демократизації українського суспільства, ціннісно переорієнтованого на європейський розвиток.

Ключові слова: примус, державний примус, ознаки примусу, державно-правовий характер.

В статье исследованы понятие и признаки государственного принуждения. Аргументирована необходимость трансформации государственного принуждения с учетом современных тенденций демократизации украинского общества, которое ценностно переориентировано на европейское развитие.

Ключевые слова: принуждение, государственное принуждение, признаки принуждения, государственно-правовой характер.

On a review of existing scientific views on the issue this article examines the concept and features of the state coercion. We need the transformation of state coercion, regarding to the modern trends of Ukrainian society, value refocused on European development.

Key words: coercion, state coercion, coercion features, public-legal character.

Постановка проблеми

Теоретичні дослідження державного примусу як засобу впливу на поведінку членів суспільства потребують переосмислення його ролі та місця в розбудові правової держави та громадянського суспільства. Особлива актуальність обумовлена конфліктними процесами, що відбуваються протягом останніх років в Україні. Тому значення державного примусу в сучасних умовах набуває нового сенсу, отже, є доцільним дослідження цієї проблеми з метою розроблення сучасних підходів у вдосконаленні та модифікації цього феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремим питанням визначення примусу як правової категорії присвячено низку праць вітчизняних і зарубіжних учених-правників. Серед них С. Алексєєв, В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Гіжевський, О. Зайчук, Р. Калюжний, А. Колодій, Т. Коломоєць, В. Комзюк, В. Копейчиков, В. Котюк, О. Копиленко, О. Мурашин, Н. Оніщенко, Ю. Оборотов, О. Скакун та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на значний доробок видатних учених у дослідженні проблематики, особливості застосування державного примусу в умовах демократизації українського суспільства, ціннісно переорієнтованого на європейський розвиток, а також в умовах проведення антитерористичної операції на сході країни не досліджувалася.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в дослідженні державного примусу як методу зміцнення правопорядку та дисципліни у відповідних сферах соціуму, формулювання висновку щодо його відповідності концепції правової держави.

Виклад основного матеріалу дослідження

Змістовне дослідження проблеми неможливе, на нашу думку, без з'ясування не тільки етимології слова «примус», а й юридичного розуміння цієї категорії.

Детальний огляд етимологічного значення слова «примус» представлений в

статті А. Касьяна «Ознаки примусу як правової категорії» [1, с. 78]. Ми поділяємо підхід, запропонований А. Касьяном щодо огляду поширених визначень примусу в українських і російських тлумачних словниках.

А. Касьян на підставі проведеного етимологічного аналізу визначив такі ознаки примусу як правової категорії: «по-перше, примус – це вплив на людину; по-друге, примус спрямований на обмеження свободи волі людини через вплив на її свідомість; по-третє, метою примусу є спонукання (стимулювання) до певної поведінки; по-четверте, реалізація певної поведінки (мети примусу) здійснюється об'єктом (контрагентом) впливу свідомо, але всупереч його волі; по-п'яте, це вольовий акт агента (суб'єкта) впливу; по-шосте, примус припускає вплив на свідомість і волю (у кінцевому підсумку на поведінку людини) через фізичний вплив на людину» [1, с. 78].

На нашу думку, висновки, сформульовані А. Касьяном, характеризують соціально-правову природу примусу суто в площині фізичного та психічного впливу на поведінку суб'єкта.

Дослідник А. Осауленко, розглядаючи примус у загальносоціальному розумінні, визначає його як спосіб, метод впливу на поведінку людей з метою їх підпорядкування певному встановленому порядку [2, с. 20].

Автор вважає, що при характеристиці державного примусу як загальнотеоретичного правового феномену доцільно сконцентрувати увагу на його особливостях, що мають юридичний характер, а саме:

1) державно-владний характер, тобто здійснюється спеціально уповноваженими державними органами відповідно до їх компетенції;

2) реалізація лише на підставах та у формах, встановлених нормативно-правовими актами;

3) правові межі застосування, передбачені чинним законодавством;

4) метою є охорона законних прав та інтересів членів суспільства;

5) обмеження свободи волі особи у випадках, передбачених законодавством;

б) підставою застосування є неправомірна поведінка суб'єкта.

Отже, державний примус розглядається нами як державно-владний вплив, що реалізується на підставах, у формах і межах, передбачених чинним законодавством, і має на меті охорону законних прав та інтересів членів суспільства, що виявляється шляхом обмеження свободи особи.

Автор не претендує на завершеність запропонованої дефініції державного примусу, адже на сьогодні дослідження цього феномену залишається дискусійним.

Учені-юристи по-різному трактують державний примус.

Так, О. Шевчук розглядає державний примус як один із методів впливу держави на свідомість і поведінку особи як учасниці публічних і приватних правовідносин. Він застосовується відповідно до компетенції державних органів незалежно від волі та бажання юридично зобов'язаних суб'єктів з метою забезпечення належної реалізації права, попередження правопорушень, покарання та виправлення правопорушників, поновлення порушених прав [3, с. 18].

Незважаючи на різногалузевий характер державного примусу, дослідженню його різних аспектів присвячено значну кількість праць провідних адміністративістів, що, на нашу думку, пояснюється тим фактом, що діяльність державних органів, у тому числі й примусова, регламентована переважно нормами адміністративного права.

На думку В. Авер'янова, державний примус слід розглядати як одну з невід'ємних складових здійснення державної влади, як її метод, відповідно, державний примус – це застосування до певних осіб спеціальних заходів впливу з метою спонукати, змусити їх виконувати вимоги правових норм [4, с. 418].

Досліджуючи особливості державного примусу, Д. Бахрах визначає, що він застосовується на правовій підставі шляхом видання правозастосовних актів і лише до конкретних суб'єктів, які порушили юридичні норми [5, с. 585].

Державний примус А. Комзюк розглядає

як реакцію державної влади щодо певної поведінки різних соціальних суб'єктів, зокрема такої поведінки, яка не відповідає вимогам правових норм, становить загрозу відносинам, що цими нормами регулюється, охороняються та застосовуються з метою усунення такої поведінки [6, с. 135].

Дослідник В. Колпаков традиційно розглядає державний примус із позицій захисту сформованих державою правовідносин і забезпечення неухильного й точного виконання юридичних норм конкретних галузей права та називає найважливішою його функцією правоохоронну [7, с. 324].

Із представлених вище формулювань державного примусу очевидно, що наукові погляди вчених на зміст державного примусу не однакові та що державний примус – це складний правовий феномен із притаманним комплексом ознак.

Висновки

Отже, на підставі проведених узагальнень вкажемо, по-перше, що державний

примус на загальнотеоретичному рівні є реалізацією охоронної функції держави, тому він є невід'ємною складовою державної влади, застосовується до осіб, поведінка яких не відповідає нормам права і порушує суспільні відносини, що цими нормами регулюються та охороняються, з метою попередження (припинення, відновлення прав тощо) такої поведінки.

По-друге, слід зазначити, що державний примус має нормативну основу і застосовується в законних процедурних формах і компетентними державними органами, які наділені такими повноваженнями, на сьогодні це Національна поліція.

По-третє, державний примус спрямований на захист законних прав та інтересів членів соціуму шляхом обмеження свободи волі суб'єктів, у разі неправомірної поведінки останніх.

Слід зауважити, що державний примус здійснюється виключно від імені держави.

Література:

1. Касьян А. О. Ознаки примусу як правової категорії / А. О. Касьян // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 4. – С. 78-81.
2. Осауленко А. О. Юридична відповідальність та державний примус : аспекти співвідношення / А. О. Осауленко // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 5. – С. 20-25.
3. Шевчук О. М. Засоби державного примусу у правовій системі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / О. М. Шевчук. – Харків, 2003. – 20 с.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право : Підруч. : У двох томах : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.
5. Административное право / Бахрах Д. Н., Стариков Ю. Н., 3-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма, 2008. – 816 с.
6. Комзюк А. Т. Державно-владний аспект адміністративного примусу / А. Т. Комзюк // Вісник академії правових наук академії України. – 2000. – № 4 (23). – С. 129-137.
7. Колпаков В. К. Адміністративне право України : Підручник. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.